

Asia: VN/31220/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi - Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet (vaihe 2)

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

2. Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

3. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Syyttäjälaitos toteaa, että syyttämättäjättämispäätösten perusteisiin nojaavien esitutinnan rajoittamispäätösten tekemistä koskevan toimivallan säätäminen poliisille ja muille esitutkintaviranomaisille merkitsisi huomattavan suurta periaatteellista muutosta rikosprosessista huolehtivien hallinto- ja oikeusviranomaisten tehtävien jakoon.

Nykyisessä järjestelmässä hallintoviranomaiset, eli poliisi ja muut esitutkintaviranomaiset ovat esitutkintalain 3 luvun 3 § 1 momentissa säädetyn esitutkintapakon nojalla velvollisia toimittamaan esitutinnan, kun on syytä epäillä, että rikos on tehty. Toimivalta esitutinnan toimittamatta jättämisestä tai lopettamisesta koskevien lainkäyttöpäätösten tekemiseen näissä ”syytä epäillä - kynnyksen” ylittävissä asioissa kuuluu oikeusviranomaiselle, eli syyttäjälle syyttämättä jättämisestä ja esitutinnan rajoittamisesta koskevien lain säännösten rajaaman harkintavallan puitteissa. Syyttäjien lainkäytön yhdenmukaisuutta ja laillisuutta näissäkin asioissa valvoo valtakunnansyyttäjä syyttäjille annettavan koulutuksen ja yleisten ohjeiden, sekä tarvittaessa devoluutio-oikeuden käyttämisen ja hallintokanteluratkaisuissa annettavan hallinnollisen ohjauksen avulla.

Syyttäjälaitos kiinnittää huomiota siihen, että pykäläkohtaisissa perusteluissa (s. 49) todetaan, että soveltamiskäytäntöä voitaisiin ohjata esimerkiksi valtakunnansyyttäjän ohjeilla.

Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje esitutinnan rajoittamisesta (VKS:2016:5) ohjaa syyttäjien esitutinnan rajoittamispäätöksiä koskevaa käytäntöä, joten sillä on merkitystä oikeudenkäynnistä

rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:ien tulkintaan etenkin esitutinnan rajoittamista koskevissa tilanteissa. Valtakunnansyyttäjällä ei kuitenkaan ole ohjaus- ja valvontavaltaa esitutinnan toimittaviin hallintoviranomaisiin nähden, joiden toimivaltuuksista ehdotetussa pykälässä säädetään. Käsillä olevasta ehdotuksesta ei ilmene, kuinka esitutkintaviranomaisten päätöksenteon laillisuuden ja yhdenmukaisuuden valvonta esitutinnan rajoittamisasioissa järjestettäisiin. Epäselvää on myös se, millaisia oikeusturvakeinoja yksittäisen asian asianosaisten käytettävissä olisi. Olisiko esimerkiksi rajoittamispäätöksen tehneen tutkinnanjohtajan esimiehellä oikeus ottaa alaisensa tekemä lainkäyttöpäätös uudelleen ratkaistavaksi samaan tapaan kuin valtakunnansyyttäjä voi tehdä alaisensa syyttäjän päätöksen suhteen.

Samoihin syyttämättä jättämisen perusteisiin nojaavan lainkäyttövallan säätämisen oikeusviranomaisen lisäksi myös useammalle hallintoviranomaiselle voi ennakoida johtavan varsin nopeasti hyvinkin erilaisiin ratkaisukäytäntöihin samankaltaisissa asioissa. Todennäköistä lienee, että esitutkintaviranomaisilla tulisi olemaan hyvinkin erilaisia näkemyksiä siitä, milloin jonkun syyttämättäjättämisen perusteen soveltuminen tutkittavana olevaan asiaan olisi niin ilmeisen selvää, että tutkinnanjohtaja voi omalla päätöksellään rajoittaa esitutinnan.

Vaikka ehdotettu lainkäyttötoimivallan säätäminen esitutkintaviranomaisille olisi kaikella todennäköisyydellä omiaan vähentämään syyttäjien työtaakkaa, ja siitä näkökulmasta kannatettavaa, vaatisivat oikeus- ja hallintoviranomaisten roolien rajanvetoon sekä rikosasioiden asianosaisten oikeusturvan varmistamiseen liittyvät periaatteelliset seikat perusteellisempaa punnintaa. Oikeusviranomaisen tehtävien siirtäminen esitutkintaviranomaisille olisi myös huomattava poikkeus siitä jo pitkään jatkuneesta kehityksestä, jossa lukuisia esitutkintaan liittyviä oikeudellisia ratkaisuja, kuten vangitsemiset, monet kansainväliseen oikeusapuun liittyvät ratkaisut, eräät laite-etsinnät jne. on siirretty esitutkintaviranomaisilta oikeusviranomaisten päätettäväksi. Tämä yleinen, sangen perusteltu kehityskulku on myös jatkumassa. Esimerkiksi sähköisen todisteaineiston hankkimista esitutkinnassa koskevaa päätöksentekoa ollaan siirtämässä esitutkintaviranomaisilta syyttäjille ja tuomioistuimille. Jopa mahdollisuutta tutkinnanjohtajan tehtävien siirtämiseen esitutkintaviranomaisilta syyttäjille ollaan parhaillaan arvioimassa oikeuslaitoksen kehittämishankkeen yhteydessä.

4. Esitutkintatoimenpiteiden asettaminen tärkeysjärjestykseen

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

5. Esitutinnan keskeyttäminen

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

6. Edunvalvojan määrääminen lapselle

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

7. Kuulustelujen äänitallentaminen

Syyttäjälaitos kannattaa äänitallenteiden käyttöönottamista kuulusteluiden dokumentoimiseksi. Näin tulisi toimia aina kun se on tarkoituksenmukaista ja teknisesti mahdollista.

Syyttäjälaitos suhtautuu erittäin kriittisesti siihen, että äänitallenne tai poliisin laatima tiivistelmä kuulustelun sisällöstä voisivat yksin tai yhdessä korvata nykymuotoisen kuulustelupöytäkirjan.

Esityksen mukaan (s. 13) asian käsittelyä poliisissa nopeuttaisi, jos kuulustelun kulku kirjattaisiin yhteenvedon omaisesti syyteharkintaa varten ja sen tarkka sisältö ilmenisi äänitallenteelta. Tällöin esitutkintakuulustelusta ei tarvitsisi laatia nykymuotoista kuulustelupöytäkirjaa, jonka kuulusteltava ja kuulustelija lopuksi tarkistavat ja vahvistavat oikeaksi allekirjoituksillaan. Esityksessä tässä kohdin mainitaan myös mahdollisuudesta hyödyntää tekoälyä tai äänentunnistustekniikkaa sanatarkan litteroinnin laatimiseksi äänitteestä, jos se olisi tarpeen. Myöhemmin esityksessä (s. 19) tarkennetaan, että tallenteesta olisi tarpeen laatia syyttäjää varten litterointi, kuten nykyisin videotallenteiden osalta menetellään, tai tiivistelmä kuulustelun keskeisestä sisällöstä. Esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 55-56) taas todetaan, että tallenteen perusteella voitaisiin esitutkintaviranomaisten ja Syyttäjälaitoksen kesken tarkemmin sovittavilla tavoilla laatia syyttäjän käyttöön litterointi ja sen lisäksi tiivistelmä kuulustelusta. Mikäli sanatarkan litteroinnin lisäksi kuulustelukertomuksesta laaditaan yhteenveto kuulustelun yhteydessä, olisi kuulusteltavalle syytä varata tilaisuus tällaisen yhteenvedon tarkastamiseen. Syyttäjälaitos kiinnittää huomioita siihen, että mikäli kuulusteltava ei olisi tiivistelmää hyväksynyt, voi syytteen nostaminen pelkän esitutkintavirkamiehen laatiman tiivistelmän perusteella muodostua oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden kannalta ongelmalliseksi.

Esityksessä jätetään siis lopulta avoimeksi se, minkälainen kirjallinen dokumentaatio tallennetusta kuulustelusta laaditaan. Vaikuttaa siltä, että kuulusteluiden toimittamista esitutkinnassa tehostetaan luopumalla kuulustelupöytäkirjan laatimisesta ja toimittamalla sen sijasta syyttäjälle syyteharkintaa ja myöhempää rikosprosessia varten vähimmillään jonkinlainen tutkijan laatima tiivistelmä. Tällaisiin tiivistelmiin perustuva menettely mahdollisesti säästää ja tehostaa poliisin toimintaa, mutta vastavuoroisesti se voi aiheuttaa merkittäviä kustannuksia muille oikeudenhoidon toimijoille ja hidastaa esitutkinnan jälkeistä rikosprosessia merkittävästi.

Syyteharkintaratkaisu perustuu säännönmukaisesti kuulustelukertomuksesta ilmeneviin yksityiskohtiin ja niiden arvioimisen esimerkiksi kuulusteltavalle esitetyn kysymyksen kautta. Nämä ilmenevät kuulustelupöytäkirjasta siten muotoiltuna kuin kuulusteltava on ne kirjattavaksi hyväksynyt. Kuulustelupöytäkirja on pääsääntöisesti kokonaisuudessaankin nopeasti läpi luettavissa sellaisessa muodossa kuin kuulusteltava on sen hyväksynyt. Tallentamismenettelyn käytön tuleva laajuus ja ehdotettujen tiivistelmien yksityiskohtaisuus ja jäävät esityksen perusteella osittain avoimiksi. Odotettavissa on kuitenkin, että käytännössä syyttäjät joutuisivat useastikin kuuntelemaan kuulustelutallenteen läpi saadakseen syyteharkinnassa kokonaiskuvan henkilön kuulustelusta ja voidakseen arvioida kuulustellun henkilön kertomuksen yksityiskohtia. Pelkän tiivistelmän varaan ei syytteen nostamista useinkaan voisi perustaa. Syyteharkinnasta tulisi siis nykyistä huomattavasti itaampaa, jos käytössä ei ole riittävän yksityiskohtaista kirjallista dokumentaatiota kuultavan kertomuksesta tai lausumista esitutkinnassa. Esimerkinomaisesti voi todeta, että kuulustelupöytäkirjasta yksittäiseen kuulusteluun tutustuminen voi kestää esimerkiksi 10 minuuttia verrattuna siihen, että saman kuulustelun kuunteleminen nauhalta voisi hyvinkin

kestää esimerkiksi tunnin. Laajojen kuulustelukertomusten kohdalla tämä ajankäytöllinen ongelma vielä moninkertaistuisi. Tämä kehitys ruuhkaannuttaisi entisestään Syyttäjälaitoksen toimintaa. Sillä ei ole voimavaroja, joilla syyteharkintavaihetta olennaisesti pitkittävästä muutoksesta voitaisiin selviytyä ilman, että rikosprosessin kokonaiskesto olisi vaarassa muodostua nykyistäkin pitemmäksi.

On myös todennäköistä, että myös oikeudenkäyntiavustajat haluaisivat omaa todistelutarvettaan harkitessaan useinkin varmistua siitä, että esitutkintaviranomaisten tiivistelmät vastaavat henkilöiden kertomuksia. Tallenteiden kuuntelu on laskutettavaa työtä, jonka kustannukset valtio usein maksaa. Tiivistelmiin perustuvalla uudistuksella voi näin olla myös oikeudenkäyntikuluja kasvattava vaikutus.

Itse oikeudenkäynneissä on yleistä, että henkilön muuttaessa kertomusta joudutaan viittaamaan hänen aikaisempaan esitutkintakertomukseensa. Tyypillisesti eri asianosaiset poimivat kuulustelupöytäkirjasta siihen vedotessaan omaa asiaansa tukevia kohtia, jotka he lukevat. Yleensä on kyse siitä, että tietty yksittäinen sanatarkka lainaus tukee paremmin asianosaisen kantaa kuin joku muu tai samaa asiaa koskeva yleisluontoinen luonnehdinta, jonka henkilö on oikeudessa kertonut. Menettely on kohtuullisen nopeaa, kun käytössä ovat nykymuotoiset kuulustelupöytäkirjat. Sujuvan menettelyn kannalta olennaista on, että luettava kohta pystytään nopeasti löytämään, valitsemaan ja esittämään. Tällainen sujuva menettely ei enää oikeudessa onnistu, jos käytössä on vain tiivistelmiä kertomuksista. Esitutkintaviranomaisen laatima tiivistelmä kertomuksesta ei myöskään kelvanne vertailuaineistoksi tuomioistuimessa, vaan menettelyssä on mentävä kertomuksen alkulähteelle – käytännössä siis luettava kuulusteltavan allekirjoittama kuulustelupöytäkirja tai litterointi tai kuultava tallenne. Yleensä sanatarkka kirjaus kertomuksesta on tässä riittävä ja tallenteelle tulee erityistä käyttöarvoa lähinnä silloin, jos kuulusteltava väittää, että kirjaus on väärin.

Poliisin toimintaa tiivistelmien laatiminen siis nopeuttaisi. Mutta asianosaiset tarvitsevat rikosprosessissa kirjallisen aineiston, josta kuulusteltavan kertomus käy nopeasti ilmi. Muutoin syyteharkinta, valmistautuminen ja oikeudenkäynnit muuttuvat äänitallenteiden kuulemiseksi sen varmistamiseksi, että esitutkintaviranomaisen laatima tiivistelmä on oikea ja riittävä kuvaus henkilön kertomuksesta. Kuulusteluiden äänitallentaminen on siis kannatettavaa, mutta kuulustelusta tulisi lähtökohtaisesti laatia kuulustelupöytäkirja kuten nykyäänkin.

Hyvälaatuinen litterointi aikaleimoinen yhdessä riittävän yksityiskohtaisen tiivistelmän kanssa voi korvata pöytäkirjan kertomusosan, mutta käytännössä nykyisissä litteroinneissa on jatkuvasti laatuongelmia eikä niiden sisältöön voi aina luottaa. Sanatarkan litteroinnin käyttökelpoisuus on myös pitkälti riippuvainen kuultavan antaman kertomuksen selkeydestä, johdonmukaisuudesta ja merkityksestä käsiteltävän asian kannalta. Sanatarkkaan puhekieliseen kuulustelulitterointiin voi varsinkin pitkissä kuulusteluissa sisältyä paljon käsiteltävän asian kannalta merkityksetöntä, minkä lisäksi puhekielille ominainen tauotus, toisto ja asiasta toiseen hyppiminen tekevät kertomuksen keskeisen sisällön ymmärtämisestä vaikeaa ja hidasta. Sanatarkka litterointi onkin syyteharkinnan kannalta käyttökelpoinen kirjaamistapa lähinnä suppeissa ja teemoiltaan selkeissä kuulusteluissa.

Esitysluonnoksessa huomio kiinnittyy edelleen siihen, että siinä on käsitelty kuulustelupöytäkirjan korvaamista tiivistelmällä vain perusteluissa. Kuten esityksessäkin on todettu, niin esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 2 ja 3 momenttien mukaan kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja. Kuulustelupöytäkirjaan merkittävistä tiedoista säädetään edelleen valtioneuvoston asetuksen esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (2014/122) 2 ja 3 §:ssä. Kuulustelupöytäkirjan tarkastamisesta säädetään esitutkintalain 9 luvun 2 §:ssä, jonka mukaan heti kuulustelun päätyttyä on kuulustelupöytäkirja annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein ja kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä kuulustellun pyytämät asiaankuuluvat lisäykset ja korjaukset. Tallenteen tarkastamista koskevan esitutkintalain 9 luvun 5 §:n jälkimmäisen virkkeen mukana tallennetun kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuu 2 §:n 1 momentissa tarkoitetulla kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella. Esitutkintalain 9 luvun 6 §:n mukaan kuulustelupöytäkirjat on otettava esitutkintapöytäkirjaan. Syyttäjälaitos huomauttaa, että jos ehdotuksen tarkoituksena on korvata voimassa olevan lain mukainen kuulustelupöytäkirja tiivistelmällä tilanteissa, joissa kuulustelusta laaditaan tallenne, niin kuulustelupöytäkirjoja koskevaa sääntelyä olisi välttämätöntä tarkastella kokonaisuudessaan.

8. Velvollisuus antaa loppulausunto

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

Eduskunnassa käsitellyssä olevassa hallituksen esityksessä HE 188/2025 vp, joka koskee muiden rikosprosessin sujuvoittamistoimien vaihetta 1, ehdotetaan loppulausuntomenettelyn olennaista tehostamista tällä hetkellä voimassa olevaan lakiin verrattuna. Ehdotuksen mukaan tutkinnanjohtaja päättää yhteistyössä syyttäjän kanssa loppulausunnon pyytämisestä. Loppulausuntopyyntö on aina yksilöitävä. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulee neuvotella loppulausuntopyynnön sisällöstä ja se mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä sekä mahdollisesta tarpeesta esitutkinnan täydentämiseen annetun loppulausunnon johdosta. Syyttäjälaitos on kannattanut näitä ehdotuksia, joiden noudattaminen käytännössä sitoo tutkinnanjohtajan ja syyttäjän työaika nykyistä enemmän loppulausuntomenettelyn lainmukaiseen toteuttamiseen.

Nyt lausuttavana olevassa vaiheessa 2 ehdotetaan, että asianosaisen avustaja on velvollinen antamaan loppulausunnon, jos siihen varataan tilaisuus. Syyttäjälaitos kannattaa tätäkin ehdotusta, joka on linjassa tutkinnanjohtajalle ja syyttäjälle vaiheessa 1 ehdotettujen uusien velvollisuuksien kanssa. Jos tutkinnanjohtajalle ja syyttäjälle säädetään velvollisuus käyttää enemmän työaikaansa yksilöityjen loppulausuntokysymysten laadintaan, tätä tehostamista vastaavasti on johdonmukaista velvoittaa myös asianosaisen avustaja myötävaikuttamaan loppulausuntomenettelyn tavoitteiden toteutumiseen. Rikosprosessin sujuvoittaminen (riitaisten seikkojen yksilöiminen ennen pääkäsittelyn alkamista) edellyttää, että asianosaisten avustajatkin ovat velvollisia vastaamaan loppulausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin ja esittämään lisätutkintapyyntönsä viimeistään esitutkinnan loppuvaiheessa. Velvoittavuuden lisääminen on tärkeää myös sen vuoksi, koska laajemmissa rikoskokonaisuuksissa erityisesti puolustus mielellään odottaisi tiedon siitä, millainen syyte kertyneellä näytöllä saadaan aikaan ja esittäisi vasta sen jälkeen uudet väitteet ja vaatimukset lisäselvityksen hankkimiseksi, mikä venyttää pääkäsittelyn kestoja nykykokemuksen mukaan välillä kohtuuttomasti. Puolustuksen velvollisuus vastata loppulausuntopyynnön yksittäisiin kysymyksiin ja esittää lisäselvitysvaatimuksensa esitutkinnan aikana ei myöskään olisi ristiriidassa

itsekriminointisuojaan, puolustuksen suosimisen taikka syyttömyysolettaman kanssa, koska toimintamalli ei tarkoittaisi syyllisyyden myöntämistä.

9. Tietojen luovuttaminen rikosrekisteristä

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat muutosehdotukset

1. Saatavillaolohaaste ja asiamiestiedoksianto

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

2. Velvollisuus antaa ennakkovastaus

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta. Ehdotus on linjassa loppulausuntomenettelyä koskevan ehdotuksen kanssa ja Syyttäjälaitoksen siihen yllä antamaan lausumaan viitataan soveltuvin osin.

Syyttäjälaitos kuitenkin kehottaa harkitsemaan ehdotetun pykälätekstin muotoilua. Ehdotuksella lisättäisiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 9 §:n 1 momenttiin uusi toinen virke, jolla velvoitettaisiin vastaajan oikeudenkäyntiavustajaa antamaan vastaus tuomioistuimen asettamassa määräajassa. Voimassa olevan lain ensimmäisessä virkkeessä todetaan, että vastaaja voi antaa vastauksen joko kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Kuten esityksessäkin todetaan (s. 60), niin oikeudenkäyntiavustaja on jo velvollinen antamaan vastauksen suullisesti istunnossa. Koska ennakkovastausta koskevan uusi velvollisuus koskisi kirjallisesti annettavaa vastausta, niin ehdotettua lakitekstiä voisi muokata niin, että sanan "vastauksen" eteen lisättäisiin sana "kirjallisen", joka selkeästi kohdentaisi velvollisuuden oikeaan vastauslajiin jo pykälätasolla.

3. Määräaika todisteiden esittämiselle

HARKINNANVARAINEN PREKLUSIO KÄRÄJÄOIKEUDESSA

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta harkinnanvaraisesta preklusiosta kärjäoikeusvaiheessa. Preklusion käyttäminen edellyttää kuitenkin asian riittävää valmistelua ennen oikeudenkäyntiä, ja siksi se onkin tarkoituksenmukaista toteuttaa lähinnä laajoissa rikosasioissa, joissa toteutetaan suullinen valmisteluistunto.

Syyttäjälaitos tunnistaa ehdotuksen taustalla olevan pääkäsittelyjen pitkittymisen sekä tahallisen pitkittämisen ns. sotkemistaktiikalla, jossa vastaajan puolustus ei ilmoita eikä toimita omaa todisteluaan kärjäoikeusvaiheessa tuomioistuimen asettamassa määräajassa vaan vasta pääkäsittelyn aikana mahdollisimman myöhäisessä vaiheessa, jolloin saattaa tosiasiasa käydä pahimmillaan niin, että kärjäoikeuskäsittely jää hovioikeuden valmisteluvaiheeksi. Joka tapauksessa todistelun ilmoittamisen ja todisteiden toimittamisen viivästyttäminen aiheuttaa pääkäsittelyn viipymistä ja mahdollisesti lisätodistelun nimeämisen tarvetta vastapuolelta.

Syyttäjälaitos katsoo, että edellä kuvatun ongelman korjaamiseksi on toteutettava nyt esitetyt kolme toimenpidettä. Esitutkintalakiin on säädettävä avustajan velvollisuus antaa loppulausunto, ROL:in on säädettävä velvollisuus antaa vastaus syytteeseen, ja sen lisäksi on säädettävä tuomioistuimelle mahdollisuus todistepreklusiouhan asettamiseen. Käytäntö on osoittanut, ettei jo nykyään tosiasiaissa olemassa oleva avustajan velvollisuus vastauksen antamiseen sekä todisteiden nimeämiseen ja toimittamiseen tuomioistuimen kehotuksesta ole ollut edellä kuvatuissa tahallisen viivyttelyn tilanteissa riittävä keino ilman sanktiouhkaa. Epäilyyn tai syytetyn näkökulmasta kysymys on päämiehen ja avustajan välisestä lojaaliudesta ja yhteistyössä valitusta strategiasta, jonka päämääränä ei useimmiten ole yhdessä tuomioistuimen ja muiden asianosaisten kanssa sitoutua prosessin sujuvuuteen. Pelkistä velvollisuuksista antaa loppulausunto tai vastaus ei ole hyötyä, jos velvollisuutta ei katsota tarkoituksenmukaiseksi noudattaa. Tästä syystä ehdotusta harkinnanvaraisesta todistepreklusiosta on sinänsä pidettävä prosessin sujuvoittamiseksi perusteltuna.

Syyttäjälaitos toteaa preklusioista poikkeamiseen oikeuttavan pätevän synn arvioinnista ja sitä koskevat esityksen sisällöstä seuraavaa. Esityksessä on todettu hovioikeudessa suoraan lain nojalla voimassa olevasta preklusiosta nimenomaan syyttäjään viitaten (s. 63), että puolustuksen mahdollisesti vetoamat uudet seikat voisivat antaa aiheen vedota uuteen todisteluun, mihin olisi tällöin myös pätevä syy. Siltä osin kuin pätevää syytä koskevat arviointikriteerit ovat yhteneväiset ehdotetussa käräjäoikeutta koskevassa ROL 5 luvun 10a §:ssä ja hovioikeutta koskevassa OK 27 luvun 17 §:ssä, niin tämä peruste pätevän synn arvioinnille tulisi mainita myös ROL 5 luvun 10a §:ä koskevissa pykäläkohtaisissa perusteluissa. Selkeyden vuoksi tarkoituksenmukaista olisi ylipäänsä koota kaikki molempiin lainkohtiin soveltuvat ja molempia instansseja koskevat arviointikriteerit samaan kohtaan esityksessä ja viitata jälkimmäisen lainkohdan pykäläkohtaisissa perusteluissa edellä mainittuun. Syyttäjälaitos kiinnittää tältä osin edelleen huomiota siihen, että OK 25 luvun 17 §:ssä käytetään käsitettä ”pätevä aihe” siinä missä ehdotetussa ROL 5 luvun 10a §:ssä käytetään käsitettä ”pätevä syy”. Oikeusjärjestyksen systematiikan kannalta olisi perusteltua, että molemmissa yhteyksissä käytettäisiin samaa käsitettä, sikäli kun käsitteillä on yhteneväinen merkitysisältö. Syyttäjälaitos toteaa edelleen, että esityksessä asiaa on pääasiassa lähestytty puolustuksen näkökulmasta, mikä varmasti rikosasian roolit huomioon ottaen on asianmukaista. Syyttäjälle tulee luonnollisesti asettaa korkea huolellisuusvaatimus, mutta syyttäjänkin tulee voida preklusion estämättä vedota määräajan jälkeen ilmi tulleeseen todisteeseen eikä pätevän synn liiallisen suppea soveltaminen saa johtaa siihen, että syyttäjältä prosessuaalisten säännösten tulkinnalla viedään tosiasiallinen mahdollisuus toteuttaa rikosvastuuta.

Syyttäjälaitos kiinnittää edelleen huomiota esityksessä todettuun, että preklusiouhka koskee tasapuolisesti kaikki asianosaisia. Itse säännös on kuitenkin rakennettu siten, että määräaika asetetaan ROL:n 5 luvun 9 §:n mukaisten velvollisuuksien toteuttamiseksi. Tämä säännös koskee vain vastaajaa, ei kaikkia asianosaisia kuten riita-asioiden vastaavassa säännöksessä. Tarkoitus siis ilmeisesti on, että sama määräaika koskee muita asianosaisia, mutta heidän velvollisuuksistaan ei viitatusta 9 §:ssä lausuta mitään.

Ehdotetun säännöksen 2 momentissa lausuttu on ilmeisesti tarkoitettu täsmentämään 1 momenttia ja säännöksessä tarkoitettu määräaika voidaan asettaa vain, jos asiassa on jo toimitettu valmisteluistunto. 1 momentissa viitataan kaikkiin 9 §:n mukaisiin velvollisuuksiin ja 2 momentissa puhutaan määräajasta todisteiden esittämiselle. Epäselväksi jää, onko 1 ja 2 momentissa kyse samasta määräajasta vai voiko syytteesen vastaamiselle ja todisteiden nimeämiseksi olla eri määräaika kuin todisteiden toimittamiselle tuomioistuimelle ja muiden käyttöön (esittämiselle).

Mikäli 1 ja 2 momentissa tarkoitettu määräaika ovat sama, tarkoittaa se sitä, että suulliseen valmisteluun mennessä ei tulisi toimittaa kirjallista vastausta syyttäjän ja asianomistajan vaatimuksiin eikä nimetä todistelua teemoineen. Epäselväksi jää, mikä on tällaisen suullisen valmistelun tarkoitus ja minkälaisen yhteenvedon käräjäoikeus valmistelua varten voisi tässä tapauksessa tehdä.

Syyttäjällä ei myöskään olisi mahdollisuutta ilman preklusion edellytysten arviointia reagoida omalta osaltaan mitenkään, jos vastaajan kirjallisessa vastauksessa esitettäisiin uusia seikkoja, joihin ei siihen mennessä olisi esimerkiksi esitutkintaan annetussa loppulausunnossa vedottu. Sinänsä esityksessä on toki todettu, että uuden seikan esittäminen antaisi syyttäjälle pätevän syyn esittää uutta todistelua.

Syyttäjälaitos katsoo, että edellä todetun perusteella ehdotettua säännöstä perusteluineen tulisi täsmentää ainakin siltä osin, kun siinä käsitellään eri osapuolia velvoittavia määräaikoja. Kysymys preklusion asettamisesta rikosasiassa on merkittävä periaatteellinen muutos ja tästä syystä valmistelun tulisi olla riittävän huolellista ja lopputuloksen lainsoveltajan toimintaa tukevaa.

Syyttäjälaitos toteaa edelleen, että laajojen rikosasioiden joukossa on myös preklusiouhan käyttämisen näkökulmasta hankalia asiaryhmiä, joista merkittävin on laajat huumausainerikoskokonaisuudet, joissa päävastaajat ovat vangittuina. Ottaen huomioon syytteen nostamiselle ja käsittelyn aloittamiselle asetetut määräajat sekä asianosaisten tosiasiallinen mahdollisuus tutustua aineistoon, ei preklusion asettaminen tämänkaltaisiin asioihin käräjäoikeudessa tunnu syyttäjän toiminnankaan näkökulmasta yleensä perustellulta. Tässä asiaryhmässä myös valmisteluistuntojen järjestäminen on vaikeaa ja harvinaista. Huumausainerikosten kohdalla on lisäksi tyypillistä, ettei puolustus välttämättä nimeä asiassa juurikaan omaa todistelua, vaan esittää pääkäsittelyn aikana jatkuvasti uusia vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja ja väitteitä liittyen syyttäjän todisteluun, johon syyttäjä joutuu reagoimaan nimeämällä uutta todistelua joko olemassa olevasta esitutkinta-aineistosta tai lisätutkinnalla hankittuna. Kuten esityksessä on todettu (s. 20), niin preklusioita ei ulotettaisi tällaiseen uusiin seikkoihin vetoamiseen. Sikäli kun laajan huumausainerikokkonaisuuden käsittelyssä olisi asetettu todistepreklusio jo käräjäoikeusvaiheessa, tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa tuomioistuimien joutuu tekemään lukuisia uuteen todisteluun liittyviä käsittelyratkaisuja, koska kaikkia puolustuksen tulevia väitteitä ei ole mahdollista valmistelussa selvittää ja/tai puolustus niitä säätelyn näin salliessa tahallaan panttaa. Hovioikeudessa uusien väitteiden määrä ja painoarvo voi laskea, mutta ongelma säilyy yhä.

PAKOLLINEN PREKLUSIO HOVIOIKEUDESSA

Mietinnössä ehdotetaan lisäksi pakollisen preklusion asettamista hovioikeusvaiheeseen, joka luonnollisesti siirtää oikeudenkäynnin painopistettä entisestään kärjäoikeusvaiheeseen. Muutoksenhakuvaiheessa preklusio liittyy myös instanssijärjestyksen periaatteeseen, joka edellyttää oikeudenkäynnin painopisteen asettamista alimman asteen tuomioistuimeen, jolloin muutoksenhakutuomioistuimen tehtävänä on alemman tuomioistuimen ratkaisun oikeellisuuden arvioiminen eikä koko oikeudenkäynnin uusiminen. Syyttäjälaitos hyväksyy sinänsä tämän tavoitteen. Preklusion asettamiselle hovioikeuteen on myös asian valmistelua aiemmissa vaiheissa parantava vaikutus, esimerkiksi edellä mainituissa vangitun asioissa. Tämäkin on prosessin sujuvoittamisen näkökulmasta hyväksytty peruste ehdotetulle säännökselle.

Kaikkiin asioihin laissa asetettu preklusio saattaa kuitenkin johtaa siihen, että todistelua nimetään kärjäoikeusvaiheessa varmuuden vuoksi, millä ei luonnollisesti olisi prosessia sujuvoittava vaikutus. Sama seuraus saattaa olla videotallenneudistuksella, joka pääosin estää alioikeudessa nimetyn henkilötodistelun uudelleen kuulemisen. Jos syyttäjä ei saa ulosmitattua nimeämästään todistajasta sitä, mitä syytteen näyttäminen vaatii, seuraa siitä todistepreklusion voimassa ollessa kärjäoikeusvaiheen käsittelyjen lykkääntymisiä todistelun täydentämiseksi. Tai edellä kuvattua syyttäjän ennakoitua ja todistelun nimeämistä varmuuden vuoksi.

Olennaista tässä lienee se, minkälaisia seikkoja preklusion edellytyksiä koskevassa punnissa on otettava huomioon. Syyttäjälaitos yhtyy edellä jo todetusti esityksessä todettuun, että puolustuksen vetoamat uudet seikat ovat syyttäjälle pätevä syy esittää uutta todistelua hovioikeudessa. Merkityksellistä syyttäjän toiminnan ja rikosvastuun toteuttamisen näkökulmasta on lisäksi se, mikä merkitys aineelliseen totuuteen pyrkimisessä on tulkinnassa annettava.

Syyttäjälaitos pitää todennäköisenä, että pakollisen preklusion säätäminen hovioikeusvaiheeseen johtaa ainakin aluksi ”ylimääräisen” todistelun nimeämiseen kärjäoikeusvaiheessa. Tilanne tasoittunee, kunhan tulkintakäytäntö preklusiosta poikkeamisen edellytyksistä selkiytyy. Pysyväksi varmuuden vuoksi nimeäminen jää, jos edellytyksiä tulkitaan syyttäjien kohdalla siten, että nimetyn todistelun laatuun liittyvät ongelmat eivät oikeuta uuden todistelun esittämiseen hovioikeudessa ja syyttäjien tehtävä rikosvastuun toteuttamisesta tehdään tätä kautta mahdottomaksi. Ajateltavissa on myös tilanteita, jossa kärjäoikeudessa ei ole asetettu harkinnanvaraista preklusiota, mutta puolustus esittää aivan pääkäsittelyvaiheen lopussa uuden väitteen liittyen syyttäjän todisteluun tai vastaajan menettelyyn. Jos syyttäjä ei nimeä tämän väitteen seurauksena uutta todistelua vielä kärjäoikeudessa, niin syytteen tulla hylätyksi, mahdollisuus esittää syytteen tueksi uutta näyttöä hovioikeudessa on preklutoitunut eikä poikkeusperustekaan oletettavasti sovellu, koska väite ei ole enää hovioikeudessa uusi. Tämäkin voi johtaa varman päälle pelaamiseen ja liiallisen todistelun nimeämiseen. Oletusarvo kuitenkin lienee, että syyttäjien kohdalla preklusiosta poikkeamisen kriteerit asetetaan muita asianosaisia korkeammalle.

Jos prekluusio on ollut voimassa käräjäoikeudessa, tulee sen olla voimassa myös hovioikeudessa. Se ei voi lieventyä. Pakolliselle kaikkia asioita koskevalle preklusiolle muutoksenhakuvaiheessa voidaan esittää varteenotettavia perusteluja. Hovioikeudessa kysymys ei ole enää epäillyn tai syytetyn tiedonsaantioikeuden toteutumisesta eikä valmistelun kiireistä. Näitä vasten on kuitenkin syytä tarkastella edellä mainittuja haittoja. Näin ollen ei liene poissuljettua säätää siten, että prekluusio hovioikeudessa säädetään harkinnanvaraiseksi samanlaisen toimivallalla kuin käräjäoikeusvaiheessa, vaikka instanssijärjestys ei tällaista vaihtoehtoa tukisikaan.

PREKLUUSIO YLIMÄÄRÄISESSÄ MUUTOKSENHAUSSA

Syyttäjälaitos pitää säännösehdotusta perusteltuna, jos prekluusio on pakollinen hovioikeudessa. asetetaan hovioikeuteen ja joissain tilan. Mikäli ylimääräiseen muutoksenhakuun ei asetettaisi preklusiota, tarkoittaisi se käytännössä preklusion merkityksen katoamista alemmissa oikeuksissa.

4. Laki tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuihin

Syyttäjälaitos kannattaa ehdotusta.

Muut huomiot

1. Onko teillä lisättävää tai huomioita vaikutustenarviointiin tai vaihtoehtoihin toteuttamistapoihin?

Kuulustelujen äänitallentamista koskevin osin viitataan aiemmin aiheesta todettuun.

Vaikutustenarviointi Syyttäjälaitoksen osalta on laadittu perustuen vuoden 2024 tietoihin. Lausuntoa laadittaessa käytettävissä on vuoden 2025 tiedot, jotka voidaan toimittaa jatkovalmistelun avuksi tarvittaessa. Tiedot ovat saman suuntaisia molempien vuosien osalta. Esimerkiksi vuonna 2024 syyttäjien ajankäytöstä noin 1,3 % kohdistettiin esitutkinnan rajoittamiseen kun vuonna 2025 luku oli 1,59 %. Kuten esityksessäkin on todettu, niin työajan kohdentamiseen liittyy kuitenkin merkittäviä epävarmuustekijöitä. Vain osa syyttäjistä kohdentaa työpanoksensa käytön Kieku-järjestelmässä, ja lisäksi on oletettavissa, että esitutkinnan rajoittamiseen kohdistuvaa työtä kohdennetaan myös esitutkintayhteistyö- ja syyteharkinta -toimintoihin. Jos asiaa tarkastellaan ratkaisumäärätasolla, niin syyttäjälaitoksessa ratkaistiin vuonna 2024 yhteensä 86 003 asiaa ja näistä ratkaisuista 18 539 oli esitutkinnan rajoittamista koskevia päätöksiä. Tällä perusteella voidaan sanoa, että Syyttäjälaitoksessa esitutkinnan rajoittamisiin käytetty osuus työajasta on huomattavasti suurempi kuin pelkän työajan kohdentamisen perusteella voisi päätellä.

Syyttäjälaitos toteaa edelleen, että vaikutustenarvioinnissa tulisi huomioida pistemäisten vuosikohtaisten tilastojen lisäksi pidempiaikaiset keskiarvot ja tulevat kehityssuunnat. Kuten esityksessäkin on todettu, niin syyttäjälaitoksen henkilötyövuosien määrä vuonna 2024 oli syyttäjien osalta 449. Vuonna 2025 vastaava luku oli 481. Ehdotettujen lakimuutosten on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2027, jolloin tämänhetkisen korostetun arvionvaraisen ennusteen mukaan syyttäjien henkilötyövuosien määrä kääntyy voimakkaaseen laskuun ja olisi noin 430. Syyttäjien

määrän arvioidaan sen jälkeen laskevan edelleen niin, että vuonna 2029 syyttäjien henkilötyövuosien määrä olisi enää vain noin 400.

Syyttäjälaitos korostaa, että todellisen tuottavuussäästön arvioiminen on muun muassa näistä syistä erittäin vaikeaa. On kuitenkin kaikki syy olettaa, ettei Syyttäjälaitoksessa muutosten vuoksi vapautuva työaika vastaa työpanosta, joka menetetään syyttäjien määrän vähenemisen vuoksi. Käytettävissä olevilla voimavaroilla on kuitenkin pyrittävä mahdollisuuksien mukaan hallitsemaan syyttäjillä ratkaisematta olevien asioiden määrän kasvua.

2. Onko teillä huomioita ehdotusten toimeenpanosta tai lakien voimaantulosta?

Ei ole.

3. Onko teillä huomioita säätämisyjärjestyksestä?

Ei ole.

4. Onko teillä muita huomioita luonnoksesta hallituksen esitykseksi?

Ei ole.

Rappe Jukka
Syyttäjälaitos

Rasila Tapio
Syyttäjälaitos